

hun groot aantal de Brusselaars *grotelic ende swaerlic gelast* heeft (175 n. 48) wijst ons inziens niet noodzakelijk op hun loonlast voor de stadskas, maar eerder op een te uitgebreid hertogelijk repressieapparaat, waartegen de steden zich telkens weer te weer stelden. Hoeft het onderlijnd dat dergelijke detailonvolkomenheden niets afdoen aan de uitzonderlijke waarde van deze doctorale verhandeling van een der laatste, maar zeker niet de minste der oudleerlingen van professor Bonenfant.

R. van Uytven

A. Scufflaire, *Les fiefs directs de comtes de Hainaut de 1349 à 1504. Essai d'inventaire statistique et géographique*, I (Brussel: Algemeen Rijksarchief, 1978, xlv + 332 blz., BF690.-).

Het is steeds een ietwat hachelijke opdracht een onvolledige publikatie voor te stellen, maar daartegenover staat het ontegensprekelijk voordeel van een snelle informatie voor de belangstellenden. In het onderhavige geval is de opgave wel bijzonder riskant, daar de auteur zelf nog niet heeft kunnen uitmaken hoeveel delen het vervolg van haar werk nog zal beslaan en daar blijkens de reeds afgedrukte inhoudstafel de nog te verschijnen delen eigenlijk de hoofdbrok van de publikatie zullen bevatten. Mevrouw Scufflaire, departementshoofd bij het Algemeen Rijksarchief te Brussel, stelt zich namelijk ten doel een reeks tabellen te publiceren over de lenen die rechtstreeks van de graaf van Henegouwen werden gehouden. Tot dit omvangrijk bronnenmateriaal, waarvan de samenstelling reeds in 1963 werd beëindigd en dat als doctoraal proefschrift werd voorgelegd aan de ULB, is dit eerste deel, dat pas nu en dan nog dankzij het Algemeen Rijksarchief kon verschijnen, slechts een soort van kritische inleiding. De zeer uitvoerige bibliografie werd echter sinds 1963 niet meer aangevuld. De inventaris steunt trouwens vooral op de grafelijke leenregisters van 1410-1411, 1474 en 1502-1503 en op de rekeningen van de hoogbaljuws. De leenregisters bieden voor de jaren waarin zij werden aangelegd een lijst van lenen zoals de daartoe opgeroepen leenmannen die aan de vorstelijke ambtenaren hebben aangegeven. Hun volledigheid is dus verre van verzekerd. Hetzelfde geldt voor de ontvangstkapittels uit de vanaf 1349 bewaarde baljuwsrekeningen, waarin de overdrachtstaksen van vervreemde of belaste lenen werden ingeschreven. Door de verwoesting van het Henegouwse rijksarchief te Mons in 1940 en door de staatkundige verdeling van het oude graafschap tussen Frankrijk en België heeft Mevrouw Scufflaire al haar archivalische en paleografische ervaring moeten inzetten om, mede op grond van enkele andere bijkomende bronnen, toch nog tot een vrij 'volledige' inventaris te komen. Zij geeft van de gebezigde bronnen een zeer uitvoerige kritische beschrijving. (Ten overvloede heeft zij daarbij in bijlage een aantal specimina afgedrukt van haar materiaal).

In haar al te grote bescheidenheid heeft de auteur zich bewust hiertoe beperkt (196) en zelfs hierin meent zij klaarblijkelijk niet volkomen geslaagd te zijn, vermits zij voor een doorgedreven kwantitatieve analyse terugschrikt. Zo houdt zij het in haar besluit op de toch wel zeer grove benadering van een totaal van 1.000 à 1.500 lenen zonder dat daarin volgens haar een duidelijke chronologische evolutie vastgesteld kan worden. Als een ras-echte archivaris laat Mevrouw Scufflaire het aan de historici over het door haar verzamelde materiaal te ontleden en te verwerken. Zij heeft er zelfs van afgezien aan de hand van haar materiaal een studie van het feodale recht door te voeren (213), zodat essentiële termen als 'fiefs liges' en 'pairies' in feite haast ongedefinieerd blijven. De auteur drijft de onthechting zo ver dat zij zich als het ware alle conclusies of vragen op het terrein van de politieke

en sociale geschiedenis ontzegt. Slechts terloops wordt melding gemaakt van een mogelijke concentratie van de lenen in de handen van enkele families onder de Bourgondische hertogen (252) zonder dat dit statistisch wordt uitgediept. Voorzichtig ook weigert de auteur zich uit te spreken over de verdeling van het feodaal bezit over de verschillende standen (256). De auteur steekt daarbij een beschuldigende vinger uit naar de ambtenaren die vaak moeten hebben nagelaten de kwalificaties die de leenmannen zichzelf gaven op te tekenen (256); misschien moet bij het ontbreken van burgerlijke kwalificaties echter gedacht worden aan de wens van de declaranten om dit 'burgerlijk' karakter te laten vergeten (in plaats van zich erop te beroemen zoals de auteur meent!). Uit haar materiaal leest de auteur af dat ook vreemdelingen in Henegouwen zonder veel moeilijkheden lenen konden verwerven (259). Het zal echter interessant zijn statistisch na te gaan of de Bourgondiërs de verplanting van hun gunstelingen afkomstig uit hun stamlanden niet hebben gestimuleerd zoals ze dat in Brabant hebben gedaan. Ook laat Mevrouw Scufflaire het aan de belangstellende historici over statistisch uit te zoeken of er een verband bestaat tussen de adeldom van de leenhouders en de hogere rechtsmacht verbonden aan hun leen. Aan de hand van enkele voorbeelden suggereert zij dat een dergelijke relatie - die soms als een der wezenlijke kenmerken van de adel wordt gezien - in Henegouwen niet aanwezig is (221).

Telkens weer weigert de auteur de door haar bronnen en materiaal geboden mogelijkheden uit te putten en beperkt zij zich schroomvallig tot het gestelde doel: een aantal bronnen in een systematisch overzicht samenvatten. Hier en daar hebben die bronnen haar zo gefascineerd dat zij er als het ware door verblind is. Zo vrees ik dat de wijngaard te Mons wel geen curiosum is (223), maar alleen dat wijngaarden weinig in leen werden gegeven. Elders wordt gesuggereerd dat de graaf praktisch nooit een aangevraagde vermindering van feodale overdrachtstaks weigerde, want... de rekeningen vermeldden die nooit (245). Alleen indien een vermindering van de ontvangsten was toegestaan, hadden de ontvangers reden om er in hun rekening melding van te maken! Ook schijnt de auteur aan te nemen dat het familiale terugkooprecht van lenen haast nooit werd uitgeoefend omdat het in gebruikte bronnen niet wordt gesignaleerd (276). Gezien de situatie elders zijn wij eerder geneigd te veronderstellen dat 'le retrait lignager' niet als een echte leenverkoop gezien werd en daarom aan de heffing en aan de inschrijving in de baljuwsrekeningen ontsnapte.

Slechts op één punt bleek mevrouw Scufflaire haar teksten ontrouw te zijn. In 1480/81 werd een recht van de 'zevende denier' op leenoverdrachten geheven, dus een belasting van één zevende; bij de auteur werd dit echter zeven vijfde (244)!

Het is wel voor iedereen duidelijk dat het materiaal dat mevrouw Scufflaire ons in het vooruitzicht stelt, een essentieel werkinstrument zal zijn voor allen die zich met de middeleeuwse geschiedenis, vooral op politiek en sociaal terrein, of met de Henegouwse geschiedenis inlaten en dat zij er met hooggespannen verwachtingen naar blijven uitkijken.

R. van Uytven

Johan Decavele, *De Dageraad van de Reformatie in Vlaanderen (1520-1565)* (Verhandelingen van de Koninklijke academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België, klasse der letteren XXXVII, 76; Brussel: Paleis der Academiën, 1975, 2 dln., lvi + 644 en 209 blz.).

Door omstandigheden kreeg de recensent bovenstaand werk pas ruim vier jaar na verschijning ter beoordeling voor de *Bijdragen*. Dat er pas zo laat in deze kolommen aandacht besteed wordt aan deze monumentale publikatie, moge hier dus verontschuldigd worden - het boek heeft inmiddels reeds lang zijn weg gevonden onder de beoefenaren van de ge-